

HANDBOEK VOOR HISTORIEHOPPERS

het oude GRIEKENLAND

WAT EN #HOEDAN

Jonathan W. Stokes
illustraties door **Xavier Bonet**

HANDBOEK VOOR
HISTORIEHOPPERS
het oude
GRIEKENLAND
WAT EN #HOEDAN

1

WELKOM IN ATHENE

GEFELICITEERD, je hebt het oude Griekenland bereikt! De misselijkheid die je reis door de tijd misschien heeft veroorzaakt zal vanzelf wegtrekken, en de braakneigingen steken pas weer de kop op tegen de tijd dat je tijdreisrekening op de deurmat valt.

Op het eerste gezicht lijkt Griekenland niet veel voor te stellen. Zandwegen, stoffige heuvels en geen supermarkt te bekennen. Wat is er zo leuk aan dit land?

Niet veel, hoor. Behalve dat Griekenland de bakermat is van ALLES.

De Grieken zijn pioniers op het gebied van de schilder- en beeldhouwkunst. Ze vinden de toonladder uit. Ze leggen het fundament* voor de wereldwijde architectuur. Ze zijn zelfs de grondleggers van het westerse theater. Denk daar maar eens over na: de komedie en tragedie ontstaan pas wanneer de oude Grieken ten tonele verschijnen.

De Grieken vinden de democratie uit, onze hedendaagse bestuursvorm. Ook de juryrechtspraak is door hen bedacht.

Hippocrates is de grondlegger van de moderne geneeskunde:

.....

* Adam Redkill heeft dit woordgrapje geschreven. Wij, de schrijvers van dit handboek, staan er absoluut niet achter.

hij is de eerste arts die wetenschappelijke methoden toepast om ziekten te behandelen. Herodotus is 's werelds eerste geschiedschrijver. Eratosthenes vindt de aardrijkskunde uit. Aristoteles ontdekt dat de aarde een ronde bal is. Bovendien is hij 's werelds eerste zoöloog en deelt hij de dieren in soorten in. Volgens de schriftelijke geschiedenisbronnen is Theophrastus de eerste botanicus. Wat hebben al deze mannen met elkaar gemeen? Het zijn ALLEMAAL GRIEKEN.

De oude Grieken ontdekken als eersten dat de aarde om de zon draait. De Grieken vinden van alles uit, van het waterrad tot de afstandsmeter. Of je het leuk vindt of niet, de meetkunde en de wekker* hebben we ook te danken aan de Grieken. De Grieken vinden zelfs het alfabet uit waarmee jouw oogbollen deze zin kunnen lezen.†

Dus wat is er zo leuk aan het oude Griekenland? Alles. En deze vraag heb je al gesteld, weet je nog? Misschien zit je gevangen in een tijdslus. In dat geval verwijzen we je naar het onderdeel 'Wat te doen als je tijdsmachine gevangen zit in een tijdslus?' op bladzijde 21.

Athene

Ervan uitgaande dat je tijdsmachine goed functioneert, sta je nu in het centrum van Athene in het jaar 480 v.Chr. Athene is de grootste stad van het oude Griekenland en hier passeren de belangrijkste figuren en gebeurtenissen uit de wereldgeschiedenis de revue. Ga je mee op ontdekkingstocht?

.....
* De filosoof Plato heeft een waterklok om wakker te worden bij zonsopkomst, zodat hij op tijd op zijn school arriveert.

† Het Griekse alfabet wordt beschouwd als 's werelds eerste 'ware' alfabet omdat het lettertekens heeft voor zowel klinkers als medeklinkers. Het is de grootvader van het moderne Europese alfabet.

KAART VAN ATHENE

WINKELEN

Wandel naar de agora om lekker te shoppen in de overdekte zui-
lengalerij, bij de vele kooplui die hun waren aanbieden: ivoren
sieraden uit Aethiopia, linnen uit Egypte, komijn en koriander
uit Syria, dadels uit Fenicië. Winkeliërs roepen luidkeels hun
dagaanbiedingen om. Vissers komen naar de markt met hun ver-
se vangst. Aan prijskaartjes doen ze niet, dus je moet afdingen.

DE VOLKSVERGADERING

Loop de heuvel op naar de volksvergadering, het hart van de
Atheense democratie. Athene is de eerste plek ter wereld waar
burgers mogen stemmen over wetten en bestuurders. *Demokra-*
tia is het Griekse woord voor ‘volksheerschappij’.

Atheense mannen hebben stemrecht. Vrouwen, slaven en buitenlanders niet. Een van de zaken waarover Atheense mannen mogen stemmen is de verbanning van ongewenste personen uit de stad. Als er 6000 stemmen zijn verzameld om een burger te verbannen*, mag hij of zij 10 jaar lang geen voet meer in Athene zetten. Blijkbaar is dit het volksvermaak voordat reality-tv wordt uitgevonden.

DE RECHTBANK

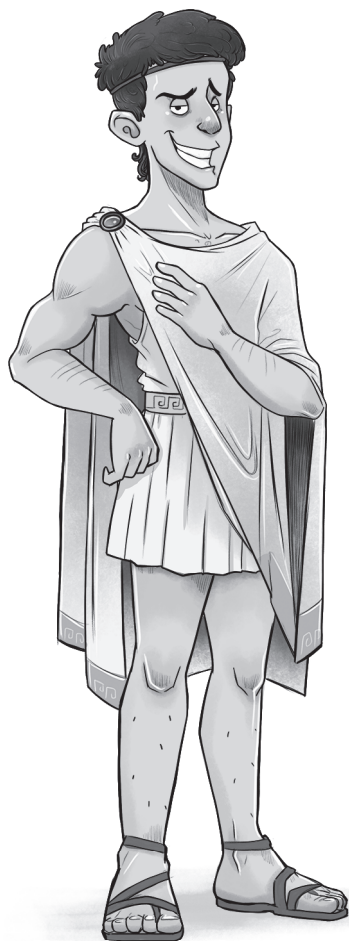
Een bezoek aan de rechtbank klinkt niet als het ideale uitje, maar vergeet niet dat de eerste heuse rechtbanken in Athene verrijzen. Eeuwen eerder verkozen de Atheners Draco om als eerste in de geschiedenis een wetboek te schrijven. Hij bleek een nogal hardvochtige werkwijze te hebben: volgens de Griekse filosoof Aristoteles schreef Draco de wetten met mensenbloed. Luiheid werd bij wet verboden en zelfs op het stelen van een kool stond de doodstraf. Zodoende stemden de Atheners ervoor om Draco te verbannen. De nieuwe Griekse wetten zijn lang niet zo hardvochtig, maar het blijft een slecht idee om een kool te stelen.

HELEMAAL HIP IN HET OUDE ATHENE

Het belangrijkste doel van de vermomming van een tijdreiziger is: opgaan in de massa. Maar dan wél zo hip mogelijk, natuurlijk. Griekenland heeft een warm klimaat, dus *cool* zijn is letterlijk en figuurlijk erg prettig. Met de modetips van Chrono BV zal niemand je raar aankijken. Integendeel, ze zullen je vol bewondering aankijken.

.....
* Meer informatie over dit onderwerp vind je in het kader op bladzijde 83.

HERENMODE

Andreas draagt een *chiton* (tuniek) van vederlicht linnen uit onze voorjaarscollectie. Hij maakt zijn look af met een simpele wollen *chlamys* (mantel). Het zachte kleurenpalet zorgt ervoor dat je je onopvallend onder de gewone Atheners kunt begeven. Ze kunnen zich geen dure geverfde textielsoorten permitteren, maar kunnen zich ook niet permitteren om er armoezig bij te lopen. Athene, opgepast! Buitenshuis draagt Andreas praktische sandalen die zeer geschikt zijn voor het warme mediterrane klimaat. Binnenshuis loopt hij op blote voeten, zoals de meeste Grieken. En waarom niet? Athene ligt aan het strand en er heerst dan ook een relaxte sfeer. Yolo, mensen.

DAMESMODE

Sofia doet dit jaar haar dagelijkse rondes over de markt in stijl met deze enkellange, mouwloze *peplos* (tuniek). Elke vrouw verdient zo'n kledingstuk. De mannen vallen bijna van hun strijdswagen als Sofia een avondje uitgaat: met een sluier en

een lavendelkleurige *himation* (omslagdoek) krijgt ze overal bewonderende blikken toegeworpen, van de volksvergadering helemaal tot aan de agora. Zoals alle modebewuste Griekse vrouwen draagt Sofia een veel langere tuniek dan Andreas; Griekse mannen laten graag iets meer van hun benen zien. Sofia completeert haar outfit vandaag met opvallende sieraden: gouden oorbelletjes, zilveren armbanden en een schelpenketting.

KAPSELS: WAT IS TOP EN WAT IS FLOP?

Een van de grootste uitdagingen van tijdreizen – afgezien van alle tijdparadoxen – is dat je er duizenden jaren naast kunt zitten met je kapsel. Probeer de Grieken maar eens aan hun verstand te brengen dat je 2600 jaar vóórloopt met je coupe – Adam Redkill heeft dit in allerlei tijdperken geprobeerd, en het werkt bijna nooit. Een belangrijke les: je krijgt maar één kans voor een eerste indruk.*

.....
* Tenzij je tijdreiziger bent, want dan krijg je oneindig veel kansen voor een eerste indruk. Maar je snapt wel wat we bedoelen: laat je haar fatsoenlijk knippen.

Heren

In 480 v.Chr. hebben de meeste Griekse mannen een korte coupe en een lange baard. Reis je naar een later moment in de Griekse geschiedenis, dan zijn baarden uit de mode. Blijf dus up-to-date, want mode bijhouden doe je als een haai: blijf doorzwemmen, anders ga je dood.

Dames

Griekse vrouwen laten hun haar vaak lang groeien, om het vervolgens in te vlechten en op te steken. Alleen slavinnen vertonen zich met kort haar. Naarmate de tijd vordert, dragen vrouwen hun haar liever in een staart of in een knot. Veel Grieksen bleken hun haar met azijn.

Make-up is populair in het oude Griekenland. Omdat rijke dames het zich kunnen veroorloven om de hele dag in huis te blijven, is een bleke huid een toonbeeld van status. Daarom maken Griekse vrouwen hun huid lichter door er kalk op te smeren. Rijkere vrouwen gebruiken wit lood, omdat dit beter blijft zitten dan kalk. Maar dit is niet aan te raden: lood is heel giftig. Sommige Griekse vrouwen gaan dus letterlijk liever dood dan dat ze er onaantrekkelijk uitzien.

Een *unibrow* is het he-le-maal. Ja, dat lees je goed. Dames in de Griekse oudheid die niet zijn gezegend met superharige wenkbrau-

wen gebruiken soms donker poeder van bijvoorbeeld houtskool om van hun wenkbrauwen één doorlopende streep te maken.

Honing of olijfolie dient meestal als foundation waarmee de dames hun gezicht laten glanzen. Ze vermalen houtskool met olijfolie om oogschaduw te maken, en vermengen ijzeroxide en okerkleurige klei voor lippenstift en rouge. Als je dit allemaal te veel gedoe vindt, dan kun je ook gewoon je eigen beautycase meenemen naar het oude Griekenland.

Uit eten

De oude Grieken zijn beroemd om van alles en nog wat, maar niet om hun keuken. Op hun rotsachtige grondgebied kunnen ze weinig gewassen verbouwen, en rundvlees en varkensvlees zijn te duur. Een normale Griekse maaltijd bestaat dus uit brood, wijn en olijfolie – en niet veel meer.

In het oude Griekenland vind je geen restaurants, maar het voordeel daarvan is, is dat je geld uitspaart. Je vindt er wél allerlei cafeetjes (die ze *kapeleia* noemen) waar je wat te drinken en een snack kunt krijgen, en waar je soms ook kunt overnachten. Een warme hap haal je bij een van de vele straatverkopers. Ga voor de worstjes: die zijn best te eten.

Ontbijten doen de Grieken bij zonsopgang. Stel je er niet te veel van voor: brood gedoopt in wijn. De lunch bestaat ook uit brood gedoopt in wijn, maar nu krijg je er olijven, vijgen, kaas of gedroogde vis bij. Als je ondertussen al niet bent omgekomen van de honger, dan begint de avondmaaltijd bij zonsondergang.

Grieken eten meestal groenten en fruit, zoals erwten of linzen en appels of vijgen, met vis zoals ansjovis of sardines. Als toetje komt er af en toe honingcake op tafel.

Naast de gebruikelijke karaf wijn zetten de Grieken ook *kykeon* op tafel: een soort brouwsel van water en gerst. Te weinig smaak? Dan roer je er gewoon geraspte geitenkaas doorheen, of je eigen zoute tranen van teleurstelling.

De Grieken zijn de uitvinders van de democratie en de wiskunde, maar van de vork hebben ze nog nooit gehoord. Je eet met je handen, en je brood fungeert als lepel en servet tegelijk. Nadat je je handen hebt afgeveegd aan je brood, is het heel normaal om het op de grond te gooien. De honden of de slaven ruimen het voor je op.

TIPS VOOR TIJDREIZIGERS: SLAVEN

Tijdens een wandeling door de drukke straten van Athene zal het je vast opgevallen zijn: ongeveer een derde van de stadsbevolking bestaat uit slaven. De meerderheid van de Atheners heeft minstens één slaaf in dienst. Slaven doen de klusjes die niemand wil doen, zoals koken, schoonmaken en op het land of in mijnen werken. In tijden van nood worden ze ingezet als roeiers op oorlogsschepen. Twee bizarre feitjes: het grootste gedeelte van het Atheense politiekorps bestaat uit slaven, net als een groot gedeelte van de bestuurlijke afdeling die de schatkist beheert.

Voor bijna elke Griek in de oudheid geldt: je kunt in een vloek en een zucht als slaaf ingelijfd worden. Zelfs Plato, een van de vaders van de filosofie, wordt als slaaf verkocht nadat hij de koning van Syracuse (een stad op Sicilië) heeft beledigd. Diogenes, een

andere beroemde filosoof, wordt ontvoerd door piraten en ook verkocht als slaaf. Aesopus, de beroemde Griekse schrijver van de fabels, wordt zelfs als slaaf geboren.

We kunnen het niet genoeg benadrukken: we raden het af om slaaf te worden in het oude Griekenland. Maar als je het per se wilt ervaren, zijn er allerlei mogelijkheden. Als je ouders geld nodig hebben, kunnen ze je als slaaf verkopen. Of ze leggen je als baby te vondeling – wat in die tijd regelmatig voorkomt – waarna een gelukkige voorbijganger je vindt, gratis meeneemt en opvoedt tot slaaf. Als slavenhandelaars te weinig mensen op voorraad hebben, is ontvoering ook een veel toegepaste methode. Maar de meest voorkomende manier om slaaf te worden is ongetwijfeld dat je stad wordt veroverd in oorlogstijd. Elke keer dat Athene een grote veldslag wint, staat de agora vol met nieuwe slaven van buiten de stad die te koop worden aangeboden. Is het aanbod te groot, dan lever je weinig op, maar trek je dat vooral niet te persoonlijk aan.

Entertainment

We horen je denken: wanneer komen we bij het Griekse entertainment? Wanneer krijgen we iets te horen over die geweldige theatervoorstellingen? De epische poëzievoordrachten? De kunst, de debatten, de wetenschap en de filosofie? Waarom staan we naar een stel overheidsgebouwen te kijken terwijl we zouden kunnen genieten van de wonderschone Griekse zang, dans en muziek? Wie schrijft deze tijdreisgidsen eigenlijk, een stel Griekse galeislaven?*

.....
* Ja.

Ten eerste: doe even chill. Eet rustig je brood met olijven op, zonder ons op stang te jagen. Ten tweede: we zijn het met je eens. Deze onderwerpen zijn zo belangrijk dat we er een heel hoofdstuk* aan hebben gewijd. Je moet alleen nog even geduld hebben. We zijn tijdreizigers, weet je nog wel? We hebben letterlijk alle tijd van de wereld.

TIPS VOOR TIJDREIZIGERS: SCHOOL

Wanneer je op vakantie bent in het oude Athene, staat een school waarschijnlijk helemaal onder aan je lijstje van bezienswaardigheden. Toch is het interessant om te bekijken hoe de eerste scholen eruitzien, omdat de Grieken het begrip 'school' zo'n beetje hebben uitgevonden (net zoals zo ongeveer alle andere dingen).

De eerste stap is: uitzoeken of je wel naar school *mág*. Als je een meisje bent, heb je pech gehad. Meisjes leren koken en schoonmaken van hun moeder en mogen het huis niet uit om naar school te gaan.

Als je een slaaf bent, of arm, dan is school te duur voor je. Die groenten zaaien zichzelf niet! Stop met dagdromen en hup, ga aan het werk!

De enige personen die naar school kunnen, zijn rijkeluisjongens. Vanaf hun 7e leren ze lezen en schrijven en krijgen ze wiskunde-, poëzie- en muzikles. Er zijn geen tafeltjes om aan te zitten en de lessen worden vaak buiten gegeven, in de schaduw van een boom. Als je aanschuift, let dan goed op. Beheers je de stof niet snel genoeg, dan mag de leraar je stokslagen geven.

Veel plezier!

.....
* Hoofdstuk 5.

Religie

Al dwalend door de stad struikel je op elke straathoek over een tempel. Tempels in het oude Griekenland zijn als vliegen op een schurftige hond: ze zijn overal. De oude Grieken zijn zo gelovig dat ze nauwelijks een straat kunnen oversteken zonder eerst een brandoffer te brengen aan de Griekse god van de wegen*.

De Grieken bezoeken regelmatig een orakeltempel. Orakels zijn heilige mannen of vrouwen van wie de Grieken geloven dat ze de toekomst kunnen voorspellen. Het werkt als volgt: stel, je wilt weten of je geld moet inzetten op je favoriete atleet die meedoet aan een olympische wedstrijd. Neem een geit mee naar het orakel. Daar wordt het dier geofferd, en voor een klein bedrag snijdt het orakel de buik van het dier open om aanwijzingen over je toekomst te lezen in de ingewanden. Klinkt dit gestoord? Moet je nagaan wat die geit ervan vindt.

HET ORAKEL VAN DELPHI

Het orakel van Delphi is het beroemdste orakel van Griekenland, en waarschijnlijk de machtigste vrouw van de oudheid. Koningen komen van heinde en verre naar Delphi toe om haar te raadplegen voordat ze zich in een oorlog storten.

Een rijke vorst genaamd Croesus besluit om de 7 beroemdste orakels ter wereld aan een test te onderwerpen en te bepalen welk orakel de toekomst het best voorspelt. Hij stuurt er boodschappers naartoe met de vraag wat hij op dat moment precies aan het doen is. Alleen het orakel van Delphi geeft het correcte antwoord: Croesus is een stoofpot van lam en schildpad aan het maken. De koning is zo

.....
* Hermes.

onder de indruk dat hij een gigantische schat aan het orakel doneert en haar uitroept tot het beste orakel ter wereld.

Maar hoe doet het orakel dit? Het zou best wel eens ingenieuze oplichting kunnen zijn. De tempel van Delphi is gebouwd boven een spleet in een berghelling waar giftige vulkanische gassen uit opstijgen. Sommige mensen denken dat de hogepriesteres de giftige gassen inademt, andere zeggen dat ze op giftige oleanderbladeren kauwt. Hoe dan ook, ze raakt in trance en begint heftige wartaal uit te slaan. Dit is het moment waarop de magie zijn werk doet. De tempelpriesters gebruiken informatie uit een spionnennetwerk dat zich over heel Griekenland uitstrekt om de ‘visioenen’ van het orakel te ‘duiden’. De priesters zijn degenen die de voorspellingen aan de bezoeker doorgeven, in de vorm van op rijm geschreven coupletten.

Als toppunt van deze magische ervaring vragen de priesters buitensporig veel geld voor hun diensten. Elke koning moet schatten doneren aan het orakel. De tempel is gevuld met kostbaarheden. Sommigen noemen het omkoping: als je geschenk maar waardevol genoeg is, krijg je meestal de voorspelling waarop je had gehoopt.

Als de spionnen meer tijd nodig hebben om informatie te verzamelen, schijnen de priesters zelfs een truc te hebben om de voorspelling uit te stellen. Wie het orakel om raad komt vragen, moet eerst een dier offeren. De priester druppelt daarbij water op het hoofd van het dier. Krimpt het dier ineen, dan moet de voorspelling een paar dagen worden uitgesteld. Het gerucht gaat dat de priesters het beest kunnen laten schrikken door koud in plaats van warm water te gebruiken. Handig bedacht toch?

HET ORAKEL VAN DELPHI

Parkeergelegenheid: ezelschuur

Geluidsniveau: fluisteren 🐾

Inrichting: ★★★★★

Rolstoeltoegankelijk: nee ✕

Bediening: ★★★

Betalen met creditcard: nee ✕

Prijs: \$ \$ \$ \$

Betalen met smeergeld: ja

Happy hour: nooit

Kledingvoorschrift: wit gewaad

De tempel van Delphi is donker en wordt slechts verlicht door een vlam die al eeuwenlang onafgebroken brandt. De hogepriesteres, gekleed in een golvende witte chiton, zit op een vergulde driepoot naast de wasemende bergspleet. Ze raakt in trance en spreekt een cryptische boodschap uit, die de priesters ontcijferen. In ruil voor haar diensten hoeft de hogepriesteres geen belastingen te betalen, woont ze in een gratis huis, krijgt ze een fatsoenlijk salaris en mag ze zelfs een gouden kroon dragen. Voorspellingen zijn vaak zo vaag verwoord dat het orakel er nooit naast zit.

Dit zeggen onze lezers over het orakel van Delphi:

★ ‘Ik kreeg mijn voorspelling in het Oudgrieks. Ik kan geen Oudgrieks lezen. Ik snap er geen jota van.’

– Timothy L., Cairns, Australië

★ ‘Ik kocht het orakel om met 3 gouden kelken en nog gaf ze me niet het antwoord dat ik wilde.’

– Lucia R., Palermo, Italië

★★★★ ‘Het orakel voorspelde dat we stinkend rijk zouden worden van deze zwendel, en haar voorspelling is helemaal uitgekomen!’

– De priesters van Delphi

GODEN

De Griekse cultuur kent zo veel fascinerende mythen, goden, halfgoden en monsters dat het nauwelijks bij te houden is. Voor je het weet, doe je iets verkeerd en beledig je de god van de deuren, of zo.

Er zijn 12 hoofdgoden en tientallen lagere goden, en over het algemeen gedragen ze zich als de hoofdrolspelers in een ordinair realityshow. Wil je begrijpen hoe de gewone Griek in het leven staat, dan vertellen we je graag wat meer over de machtigste god van de Grieken, Zeus.

WIE IS WIE IN HET GRIEKSE GODENRIJK? **ZEUS**

Zeus is de koning der goden en regeert over de aarde vanaf de Olympus, de hoogste berg van Griekenland. Volgens sommige mythen werd Zeus grootgebracht op het eiland Kreta, door een geit genaamd Amalthea. Samen met zijn broers en zussen nam Zeus het op tegen zijn vader. Zo verkreeg hij de heerschappij over de hemel. Zijn broer Poseidon werd heerser der zeeën en broer Hades kreeg de zeggenschap over de doden in de onderwereld.

Speciale krachten

Zeus is de god van de donder en bliksem. Hij heeft een vliegend paard dat Pegasus heet, dat zijn bliksemschichten voor hem draagt. Hij heeft bovendien een adelaar die getraind is om zijn bliksemschichten op te halen nadat hij ze naar de aarde heeft gooid. Zeus bezit de gave om te veranderen in welk dier of mens dan ook en hij kan elke stem perfect nadoen. Dit komt hem goed van pas wanneer hij de aarde afstruint op zoek naar een date.

Geliefdes

Zeus' eerste vrouw is zijn nicht Metis, de godin van de wijsheid en het verstand. Maar dat huwelijk loopt op de klippen wanneer Zeus Metis met huid en haar opeet. Daarna begeeft Zeus zich opnieuw op het liefdespad en doet hij het een tijdje met zijn nicht Leto. Uiteindelijk trouwt hij met zijn tante Themis, de godin van de rechtvaardigheid. Volgens de overlevering bouwt zij de tempel voor het orakel van Delphi. Ook dit tweede huwelijk strandt, en omdat Zeus bijna door zijn familieleden heen is, trouwt hij dan maar met zijn eigen zus Hera. Zij is de godin van het huwelijk, maar vreemd genoeg is haar eigen huwelijk niet ideaal. Hera en Zeus maken ruzie over hun nichtje Leto, en Zeus heeft bovendien een korte affaire met hun zus Demeter, de godin van de landbouw en het graan.*

.....
* Tja, Zeus heeft affaires met nog zo'n miljoen andere godinnen en stervelingen. Als we die allemaal zouden opnoemen, zou dit een ontzettend dik boek worden. En helaas betaalt Adam Redkill ons niet per woord.

In leven blijven in het oude Griekenland

Athene is maar een van de vele, vele stadstaten* in het oude Griekenland, die allemaal hun eigen cultuur hebben. Wat de steden met elkaar gemeen hebben, is de Griekse taal en de strijd die ze continu met elkaar voeren.

De stadstaten doen niets liever dan elkaar om de haverklap de oorlog verklaren. Het lijkt wel een hobby. Van elke 4 jaar in deze periode is Athene 3 jaar in oorlog.[†] Dit is een belangrijk detail, want binnenkort zal het reusachtige Perzische Rijk Griekenland binnenvallen met het grootste leger van de hele oudheid. Als de Griekse stadstaten enige kans willen maken om dit te overleven, dan moeten ze wel samenwerken.

Het Perzische leger met zijn eindeloze horden soldaten rukt op naar Griekenland. Maar voordat het daar aankomt, laten we je eerst kennismaken met een andere machtige Griekse stadstaat: Sparta.

.....
* Ze worden stadstaten genoemd omdat ze het formaat hebben van een stad, maar net als elke onafhankelijke staat hun eigen leger en bestuur hebben.

[†] Elke 4 jaar wordt er een wapenstilstand ingelast zodat de steden kunnen meedoen aan de Olympische Spelen.

ENKELE GRIEKSE STADSTATEN

www.defonteinkinderboeken.nl

Oorspronkelijke titel: *The Thrifty Guide to Ancient Greece: a Handbook for Time Travelers*

Verschenen bij Viking

© 2018 Jonathan W. Stokes

Voor deze uitgave:

© 2019 Uitgeverij De Fontein, Utrecht

Vertaling: Anne Douqué

Omslagafbeelding en illustraties: Xavier Bonet

Grafische verzorging: Atelier van Wageningen

Uitgeverij De Fontein vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 261 4839 2

NUR 212, 283